

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องสตรีกับการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในองค์การบริหารส่วนตำบล มีวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา 1) บทบาทสตรีในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในองค์การบริหารส่วนตำบล และ 2) ปัจจัยที่ทำให้สตรีเข้าไปมีส่วนในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในองค์การบริหารส่วนตำบล ทั้งนี้เพื่อต้องการทราบว่า บทบาทสตรีที่จะมีส่วนในการจัดการปัญหาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในองค์การบริหารส่วนตำบลอย่างไร และอะไรที่เป็นปัจจัยที่ทำให้สตรีเข้าไปมีส่วนในกระบวนการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพราะถ้าหากสตรีเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารการจัดการ ก็น่าที่จะทำให้การจัดการสิ่งแวดล้อมในองค์การบริหารส่วนตำบล มีประสิทธิภาพและสามารถเปลี่ยนแปลงพร้อมทั้งคลี่คลายปัญหาสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นได้

5.1 สรุปผลการศึกษา

โดยสรุปจะเห็นได้ว่า บทบาทสตรีในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในองค์การบริหารส่วนตำบล ในเรื่องของสถานภาพทางสังคมของสตรี การมีตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ ในชุมชน และองค์กรหรือกลุ่มต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นในชุมชนมีผลต่อบทบาทของสตรีในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยพบว่าสตรี 8 คนมีสถานภาพสมรส และถ้าสามีมีตำแหน่งหน้าที่ในชุมชนไม่ว่าจะเป็นตำแหน่ง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้าน หรือกำนัน ฝ่ายภรรยาจะได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่เป็นประธานกลุ่มแม่บ้าน ประธานกลุ่มอาชีพ หรือประธานกลุ่มออมทรัพย์ ฯลฯ ที่ชุมชนกำหนดให้เป็นหน้าที่ของสตรี พบว่าสตรีมีการบริหารเวลาเป็นอย่างดี ในการดูแลครอบครัวและการทำกิจกรรมให้กับชุมชน ดังนั้นสตรีที่สมรสจะมีความพร้อม ความรับผิดชอบเพียงพอที่เข้ามาทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้กับชุมชน เว้นเพียงแต่ว่าสตรีที่ได้ร่วมทำกิจกรรมในชุมชนมาตั้งแต่ต้น ถึงแม้จะไม่สมรสก็ตาม คนในชุมชนก็ให้การยอมรับและเคารพ เชื้อถือเช่นกัน การมีตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ ในชุมชนก็เช่นเดียวกันถือว่าเป็นโอกาสให้สตรีได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเมืองระดับท้องถิ่นและสามารถพัฒนาชุมชนของตนเอง ได้แสดงความสามารถ และศักยภาพของตนให้สังคมยอมรับมากขึ้น และเมื่อทำงานหรือทำกิจกรรมให้กับชุมชนมากขึ้น เป็นระยะเวลาานาน เกิดสะสมเป็นประสบการณ์ จนเชี่ยวชาญและชำนาญ สุดท้ายเกิดเป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ กลายเป็นเครือข่ายต่าง ๆ จากเครือข่ายดังกล่าวทำให้มีการจัดตั้งเป็นองค์การหรือกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งถือว่าเป็นเครือข่ายที่สำคัญที่เป็นแรงผลักดันให้สตรี เข้าไปทำหน้าที่ในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม และเป็นการเปิดโอกาสให้สตรีได้สร้างผลงานและเข้าไปร่วมกิจกรรมด้านอื่น ๆ ที่ไม่ใช่กิจกรรมในกลุ่ม

ของคน ทำให้กลุ่มเกิดความเข้มแข็ง และแสดงถึงพลังอำนาจของกลุ่มสตรี เข้าไปปฏิบัติหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาล้างแควล้อมอย่างจริงจัง จนเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนได้เช่นกัน

กิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมของสตรีที่ศึกษาในการบริหารจัดการจะผ่านกระบวนการของแผนปฏิบัติการเพื่อจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่กำหนดไว้ 3 ขั้นตอนคือ การจัดทำแผน การปฏิบัติตามแผน และการติดตามและประเมินผล ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อสตรีได้เข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งในแต่ละตำบลองค์การบริหารส่วนตำบลจะมีแผนงานหรือโครงการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งสตรีจะมีส่วนสำคัญในการผลักดันให้โครงการนั้น ๆ สำเร็จลุล่วงเพราะการจัดทำโครงการดังกล่าว จะทำให้หมู่บ้านของคนได้รับการพัฒนา ถือเป็นผลงานที่สร้างความภูมิใจให้สตรีและทำให้คนในชุมชน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับโอกาสและการสนับสนุนจากผู้ชายหรือผู้หญิงด้วยกัน

สำหรับเรื่องของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สตรีมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทั้งในครัวเรือนและในชุมชนคล้ายคลึงกัน โดยการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในครัวเรือน สตรีมีการทำความสะอาดภายในครัวเรือนและรอบ ๆ บริเวณครัวเรือนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อสุขภาพและอนามัยของตนเอง และคนในครอบครัว ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในครัวเรือนก็เช่นกัน สตรีมีการจัดเก็บสิ่งของภายในบ้านและการแบ่งสถานที่ต่าง ๆ ออกเป็นสัดส่วนเพื่อความสะดวกการปฏิบัติงาน และความเป็นระเบียบเรียบร้อย จะทำให้มีแสงสว่างเพียงพอในบริเวณรอบ ๆ ครัวเรือนเกิดความสวยงาม และอากาศถ่ายเทได้สะดวก

เรื่องของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชนเกี่ยวกับการดูแลรักษาต้นไม้ในครัวเรือน สตรีจะปลูกต้นไม้และรักษาบริเวณรอบบ้านให้สะอาด ปราศจากน้ำเสียและสิ่งปฏิกูล รวมทั้งการปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อการยังชีพและการบริโภค ถือว่าเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายภายในบ้าน และถ้าเหลือสามารถเก็บพืชผักดังกล่าว ไปขายเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่งซึ่งกิจกรรมในด้านนี้ สตรีสามารถกระทำร่วมกับบุคคลในครอบครัว ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีในครอบครัวอีกทางหนึ่ง และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชนไม่ว่าจะเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ ป่าไม้ และดิน กล่าวคือการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ สตรีจะมีการรณรงค์และประชาสัมพันธ์ในคนในชุมชนหรือสมาชิกในกลุ่มของตน ไม่ปล่อยของเสียลงแหล่งน้ำ และมีการเฝ้าระวังไม่ให้บุคคลภายนอก หรือร้านค้า ร้านอาหาร และโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ เทของเสียลงแหล่งน้ำ เพราะจะทำให้เกิดมลพิษ และวิถีชีวิตของชาวบ้านบริเวณรอบ ๆ แหล่งน้ำเกิดผลกระทบตามมา

เรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าก็เช่นกัน สตรีจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนเช่น การปลูกต้นไม้ในวันสำคัญต่าง ๆ และสตรีจะมีส่วนสำคัญในการปลูกฝัง สร้างจิตสำนึกและความตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าให้กับเด็ก เยาวชน ที่จะต้องเติบโตเป็นคนรุ่นใหม่ในอนาคต และการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน สตรีที่ศึกษา 7 คนจะประกอบอาชีพค้าขาย มีเพียง 2 คนเท่านั้นที่ทำอาชีพทำนาและทำสวน ซึ่งสตรีดังกล่าวจะไม่ใช้สารเคมีหรือยาฆ่าแมลง เนื่องจากผลผลิตที่ได้มาส่วนใหญ่จะนำมาบริโภคในครัวเรือน และวิธีดังกล่าวถือว่าเป็นการรักษาทรัพยากรดินอีกทางหนึ่ง รวมถึงการปลูกป่า

ปลูกไม้ยืนต้นหรือหญ้าแฝกเพื่อรักษาหน้าดิน เพื่อป้องกันดินพังทลายและป้องกันภัยธรรมชาติที่อาจเกิดจากอุทกภัยได้

บทบาทของสตรีในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ในฐานะผู้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรดิน ทรัพยากรน้ำและทรัพยากรป่าไม้ สตรีจะเรียนรู้การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัดและถูกวิธี มีการรณรงค์และประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนและสมาชิกในกลุ่มอาชีพของตน รักษาทรัพยากรดินไม่ให้ดินเสื่อมสภาพ การรณรงค์และรักษาแหล่งน้ำเมื่อมีบุคคลภายนอก หรือร้านค้า ร้านอาหาร รวมทั้งโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ เทของเสียลงแหล่งน้ำ สตรีจะร่วมมือกันกับคนในชุมชนร้องเรียน เพื่อเรียกร้องให้เกิดความรับผิดชอบและทรัพยากรน้ำกลับคืนมา ส่วนเรื่องทรัพยากรป่า สตรีจะมีบทบาทในการรณรงค์ในการเพิ่มพื้นที่สีเขียว โดยผ่านกิจกรรมการปลูกป่า การบวชป่า เพื่อรักษาต้นไม้ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า บทบาทของสตรีไม่ค้อยไปกว่าผู้ชายมากนัก ทั้งนี้เพราะสตรีเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ ได้พึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้เกิดความตระหนักและเรียนรู้ที่จะรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้อยู่กับคนต่อไปอีกนาน

ในฐานะผู้บริโภค สตรีมีบทบาทในทางอ้อมหรือมีส่วนร่วมในฐานะผู้บริโภคในชุมชน เพราะสตรีมีอำนาจการตัดสินใจสูงในการกำหนดพฤติกรรมของตนเองและสมาชิกในครอบครัว เริ่มต้นจากกิจวัตรประจำวัน เช่น หากรู้จักประหยัดทรัพยากรพลังงานที่ใช้ เปลี่ยนแปลงระบบและสร้างนิสัยใหม่ตั้งแต่รู้จักแยกขยะให้เป็นพวก เพื่อง่ายต่อการเก็บและทำลาย นั่นก็เท่ากับว่าได้ช่วยกันรักษาสิ่งแวดล้อมแล้วส่วนหนึ่ง และอีกทางหนึ่งพฤติกรรมที่สตรีปฏิบัติเป็นประจำในครัวเรือนโดยมีสามีเป็นคนคอยช่วยเหลือทำให้สามี หรือผู้ชายเหล่านั้นซึมทราบการกระทำดังกล่าว เมื่อได้ทำกิจกรรมในชุมชนมากกว่าผู้หญิง ผู้ชายมักจะเลือกบริโภคสิ่งของที่ไม่นำทำลายสิ่งแวดล้อม หรือส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

ในฐานะผู้ผลิต สตรีจะมีบทบาทในเรื่องของการยังชีพเพื่อการบริโภค ซึ่งขึ้นอยู่กับอาชีพของสตรีนั้น ๆ ไม่ว่าจะประกอบอาชีพค้าขายหรือทำนา-ทำสวน สตรีจะอาศัยความรู้ที่รับถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ นำมาใช้กับอาชีพของตน โดยอาศัยความตระหนัก และประสบการณ์ของสตรีเหล่านั้น ในการหลีกเลี่ยงการทำลายสิ่งแวดล้อม หรือส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด ทั้งนี้เพราะการผลิตเพื่อการยังชีพและบริโภค ผลผลิตที่ได้มาสตรีมักจะนำมาบริโภคในครัวเรือนด้วยกัน สตรีจึงคำนึงถึงผลกระทบที่จะมีต่อสุขภาพของคนในครอบครัว อีกทั้งการกระทำดังกล่าว ยังมีการถ่ายทอดความรู้กับผู้อื่นและคนรุ่นหลังต่อไป และในฐานะผู้ผลิตเพื่อการค้าในการหารายได้ จะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมของพื้นที่ที่ศึกษาว่า ในพื้นที่ที่สตรีอาศัยสามารถนำวัตถุดิบจากธรรมชาติใดที่มีมากมาย เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยรบกวนธรรมชาติน้อยที่สุด ทั้งเพื่อสร้างรายได้ การอยู่ดี กินดี มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยหลีกเลี่ยงหรือทำลายสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด

บทบาทของสตรี ในการกำหนดกิจกรรมการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม จะเห็นว่า บทบาทการแสดงความคิดเห็น บทบาทในการการตัดสินใจออกความเห็นในเรื่องของการวางแผนงาน การปฏิบัติงาน รวมถึงการติดตามและประเมินผลนั้น ขึ้นอยู่กับพื้นฐานความรู้ การอบรม การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร โดยได้รับคำแนะนำ คำปรึกษา หรือการฝึกฝนอบรมจากการได้เข้าไปทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนหรือการเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ทำให้สตรีมีความกล้าคิด กล้าทำและกล้าแสดงออกมากขึ้น และได้รับการไว้วางใจสามารถเข้าไปมีส่วนร่วม ในขั้นตอนของกระบวนการบริหารจัดการในแต่ละขั้นตอนต่าง ๆ ซึ่งบทบาทของสตรีในเรื่องดังกล่าว จำเป็นต้องอาศัยการสนับสนุนจากคนในครอบครัว รวมถึงความตระหนักต่อผลกระทบในสิ่งแวดล้อมของตน ซึ่งเป็นหนทางที่ทำให้สตรีมีการพัฒนาศักยภาพในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อชุมชน สังคม และบ้านเมืองต่อไป

ท้ายสุดในเรื่องของปัจจัยที่ทำให้สตรีเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม ในองค์การบริหารส่วนตำบลเกี่ยวกับการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งเกิดขึ้นจากความอยากรู้อของสตรี ซึ่งเป็นเหตุจูงใจให้สตรีแสวงหาความรู้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาตนเองและให้คนในชุมชนและสังคมยอมรับคนมากขึ้น เพราะการได้รับข่าวสารจากแหล่งต่าง ๆ จะทำให้สตรีเกิดความต้องการที่จะเข้าไปแก้ไขปัญหาสีงแวดล้อมที่ตนพบเห็นในชุมชน ซึ่งบางครั้งสตรีต้องอาศัยระยะเวลาในการสร้างผลงาน เพื่อการยอมรับและความเชื่อถือของคนในชุมชนนั้น ๆ และปัจจัยในเรื่องความตระหนักต่อปัญหาสีงแวดล้อมของชุมชนพบว่า การที่สตรีอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ศึกษาเป็นระยะเวลาานหรืออาศัยมาโดยกำเนิด จะเป็นเหตุให้สตรีได้ทราบถึงปัญหาสีงแวดล้อมในชุมชนของตน ที่เปลี่ยนแปลงทำให้เกิดเป็นความตระหนักในการเริ่มต้นที่จะจัดการแก้ไขปัญหานั้น ๆ โดยเริ่มจากครัวเรือนของตนเอง และเข้าไปแก้ไขสีงแวดล้อมในชุมชน สุดท้ายปัจจัยเกี่ยวกับประสบการณ์ในการจัดการสีงแวดล้อม ซึ่งสตรีจะมีประสบการณ์ได้นั้น ต้องอาศัยการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน จากพื้นฐานความรู้ที่ได้รับจากการ ฝึกฝนอบรม หรือจากการรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ในการจัดการสีงแวดล้อม ถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้สตรีเกิดความรอบรู้และตั้งสมเป็นประสบการณ์จนเชี่ยวชาญ โดยมีการถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ จนสามารถสร้างเครือข่ายของสตรีได้ ทำให้เกิดการตั้งเป็นกลุ่มหรือองค์กรต่าง ๆ เพื่อหาวิธีแก้ไขหรือสนับสนุนในกิจกรรมเพื่อการจัดการทรัพยากรและสีงแวดล้อม ดังนั้นจะพบว่าปัจจัยทั้งสามดังกล่าว ถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่มีส่วนสำคัญและมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน อันเป็นตัวกระตุ้นให้สตรีเข้าไปจัดการคุณภาพสีงแวดล้อมในองค์การบริหารส่วนตำบลต่อไป

5.2 อภิปรายผล

ผลการศึกษาพบว่า สถานภาพทางสังคมของสตรีที่ศึกษาที่มีสถานภาพสมรสจะถูกมองว่ามีความพร้อม และมีความรับผิดชอบเพียงพอที่เข้ามาทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้กับชุมชน แต่ทั้งนี้ลักษณะบุคลิกส่วนตัวของสตรีที่มีความเป็นผู้นำสูง กล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออก และร่วมทำกิจกรรมในชุมชนมาตั้งแต่ต้น ถึงแม้จะไม่สมรส คนในชุมชนก็ให้การยอมรับและเคารพเชื่อถือเช่นกัน อีกทั้งการที่สตรีมีตำแหน่งหน้าที่ในชุมชนในกลุ่มต่าง ๆ ที่ชุมชนตั้งขึ้นไม่ว่าจะเป็นกลุ่มแม่บ้านหรือกลุ่มอาชีพ มีผลต่อการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นน้อยกว่าสตรีที่มีตำแหน่งหน้าที่ในฐานะสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ทั้งนี้สตรีที่เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล จะมีบทบาทในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนงานหรือโครงการต่าง ๆ และมีความสามารถที่จะของงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลมาพัฒนาชุมชน และจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชนของตนได้ สำหรับองค์กรหรือกลุ่มต่าง ๆ ที่ชุมชนจัดตั้งขึ้นจะเป็นตัวสนับสนุนให้สตรีมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการเมืองระดับท้องถิ่น รวมทั้งแสดงถึงศักยภาพของสตรีที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ได้ เมื่อกลุ่มดังกล่าวสามารถเข้าไปมีส่วนส่งเสริม สนับสนุน และเข้าร่วมกิจกรรมด้านอื่น ๆ ที่ไม่ใช่กิจกรรมของตนเอง จะทำให้กลุ่มเกิดความเข้มแข็ง และแสดงถึงพลังอำนาจของสตรีที่จะเข้าไปร่วมกิจกรรมสิ่งแวดล้อมในชุมชนได้เช่นกัน ทั้งนี้ขึ้นกับผู้นำกลุ่มด้วยเช่นกันเมื่อผู้นำกลุ่มสตรีมีความเข้มแข็ง ในการนำกลุ่มหรือองค์กรต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้กลุ่มดังกล่าวเป็นกลุ่มที่เข้มแข็งและมีพลังอำนาจต่อรองในชุมชน การรวมกลุ่มต่าง ๆ สามารถสร้างเป็นเครือข่ายของสตรีเพื่อสตรีจะได้รวมตัวกันและอาศัยเครือข่ายดังกล่าวปกป้องสิทธิของตน ในการดูแลและจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาของนริศรา จักรพงษ์ (2539) เสนอผลการศึกษาบทบาทสตรีชนบทกับสิ่งแวดล้อมในด้านต่าง ๆ ที่เสนอให้เห็นถึงบทบาทของสตรีที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การเลือกของใช้ และการถ่ายทอดความรู้ว่าสตรีมีบทบาทสูงทั้งในครอบครัวและชุมชนหากได้รับการสนับสนุน ซึ่งตรงกับการศึกษาครั้งนี้ว่า สตรีมีบทบาทสูงต่อการจัดการทรัพยากรและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในระดับครัวเรือน การเลือกใช้สินค้า การจัดซื้อ การจัดการการตัดสินใจ แต่ในระดับชุมชนบทบาทของสตรียังด้อยกว่าชาย ในเรื่องดังกล่าว พบว่าการแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างหญิงชายยังปรากฏให้เห็นเด่นชัดในพื้นที่ที่ศึกษานี้ ซึ่งผู้หญิงจะมีหน้าที่ความรับผิดชอบในเรื่องครัวเรือน การพัฒนาฝีมือด้านอาชีพ ส่วนผู้ชายจะมีหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยในชุมชน การรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชน ซึ่งตรงกับแนวคิดของวิฑูรย์ ปัญญากุล (2539) ที่กล่าวถึงบทบาทของชาย-หญิง ที่มีการกำหนดหน้าที่รับผิดชอบ และมีความเฉพาะเจาะจงกับเพศใดเพศหนึ่ง

แนวคิดของณัฐวิภากรณ์ ศรีสุพรรณ (2540) ที่กล่าวถึงบทบาทผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อมว่า ผู้หญิงเริ่มมีบทบาทมากขึ้นในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม และมีอำนาจในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์กร เครือข่ายต่าง ๆ รวมทั้งอาศัยการให้ความร่วมมือและสนับสนุนจากสมาชิกในครอบครัว ซึ่งตรงกับผลการวิจัยในครั้งนี้ว่า การที่ผู้หญิงจะมีบทบาทในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมต้องอาศัยปัจจัยในหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มต่าง ๆ ที่ชุมชนจัดขึ้น และการได้รับการสนับสนุนจากคนในครอบครัว และโอกาสจากผู้หญิงด้วยตนเอง และโอกาสผู้ชายที่สนับสนุนให้สตรีเข้าไปมีบทบาทในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น

จากการศึกษาสตรีในพื้นที่ที่ศึกษาพบว่าคนในครอบครัวจะให้การสนับสนุนสตรีในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งที่ในความเป็นจริงสตรีจะมีหน้าที่ดูแลบ้าน ดูแลบุคคลในครอบครัวไม่ว่าจะเป็นสามีและลูก ๆ ซึ่งการสนับสนุนจากคนในครอบครัวดังกล่าว ผู้ชายในฐานะสามีของสตรีที่สมรสจะช่วยแบ่งเบาภาระหน้าที่ในการดูแลครอบครัว และดูแลลูก ๆ แทนสตรี ทั้งนี้เพราะการทำหน้าที่ในฐานะต่าง ๆ ของสตรีในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นฐานะแม่ ฐานะภรรยา และช่วยสามีในการหารายได้ รวมทั้งการเข้าไปทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้กับชุมชน สตรีเองไม่สามารถทำด้วยตนเองให้ประสบผลสำเร็จอย่างดีได้หากไม่ได้รับการช่วยเหลือจากคนในครอบครัว ดังนั้นหากเรามีการกระตุ้นให้ผู้ชายเข้ามามีบทบาทในการแบ่งเบาภาระการดูแลครอบครัว ดูแลเรื่องการบริหารบ้านการเรือนบ้าง จะเป็นโอกาสเพิ่มจำนวนของสตรีได้เข้ามาทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อชุมชนและสังคมได้

การศึกษาเรื่องปัจจัยที่ทำให้สตรีเข้าไปมีส่วนในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในองค์การบริหารส่วนตำบลของบุญส่ง เวศยาสิรินทร์ (2541) ที่ระบุว่าปัจจัยหรือองค์ประกอบบางประการมีผลต่อการตัดสินใจเข้าสู่สภาองค์การบริหารส่วนตำบลของสตรี ซึ่งพบว่าปัจจัยที่ประกอบด้วยแรงจูงใจที่เกี่ยวกับความต้องการ หรือความคาดหวังของสตรีที่จะทำงานช่วยเหลือชุมชน การเคยมีตำแหน่งหน้าที่ทางสังคมในหมู่บ้าน การมีโอกาสเข้าร่วมโครงการอบรมต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของสตรี ซึ่งตรงการศึกษาในครั้งนี้ในเรื่องของตำแหน่งหน้าที่ทางสังคมในชุมชนของสตรี ทำให้สตรีมีประสบการณ์ในการทำงาน เกิดความรู้และสั่งสมประสบการณ์ในการทำงาน เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ ทำให้เกิดแรงจูงใจที่ต้องการเข้าไปแก้ไขปัญหา สิ่งแวดล้อม

รวมถึงความตระหนักต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งตรงกับการศึกษาของ พิมศิริ สุขเกิด (2541) ที่ระบุว่า ผู้หญิงที่มีการศึกษาคดี มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมจากสื่อต่าง ๆ และตระหนักในความรุนแรงของปัญหาสิ่งแวดล้อม จะให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหา และร่วมปฏิบัติเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม กับการศึกษาในครั้งนี้ก็พบว่า ในด้านของความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สตรีในพื้นที่ศึกษาได้เห็นถึงสภาพแวดล้อม รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม และเปลี่ยนแปลงไป เช่น การไม่มีพื้นที่ขยะ หรือนำขยะไปทิ้งในบริเวณที่สาธารณะที่ไม่มี

การดูแลอย่างทั่วถึง ทำให้เกิดปัญหาไม่ที่สถานที่จัดเก็บขยะ รวมทั้งการกำจัดขยะที่ไม่ถูกวิธี และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากการที่สตรีมีการศึกษาในระดับประถมศึกษาจนถึงปริญญาตรี และการได้รับการอบรมจากหน่วยงานราชการ เอกชนต่าง ๆ ทำให้หาแนวทางในการแก้ไขปัญหา สิ่งแวดล้อมในชุมชนได้

จากการศึกษาพบว่า การประกอบอาชีพของสตรีในชุมชนในพื้นที่ที่ศึกษา ยังประกอบอาชีพทำนา ทำสวนกันอยู่มากเนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม แต่เมื่อมีการพัฒนาประเทศให้เป็นอุตสาหกรรมมากขึ้น จนเกิดเป็นโรงงานอุตสาหกรรมมากมายการนำเข้าเทคโนโลยีใหม่ ๆ วิธีการต่าง ๆ เพิ่มผลผลิตทางอุตสาหกรรมจะทำลายระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมสืบเนื่องกันมาเรื่อย ๆ จากการทำอุตสาหกรรมต่าง ๆ ในเมือง จนกระทั่งเข้าไปในชนบท วิวัฒนาการและเทคโนโลยีก็ตามมาซึ่งเกี่ยวกับภาคเกษตรกรรม ทำให้คนในชนบทเริ่มที่จะนำเทคโนโลยีต่างๆ มาใช้เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรของตนเอง โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น การนำเข้าเทคโนโลยีต่าง ๆ ควรจะมีการศึกษา ให้ความรู้และอบรมให้เกษตรกรทั้งหลายใช้อย่างถูกวิธี โดยเฉพาะสตรีที่ถือว่าเป็นผู้อยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ ได้พึ่งพาอาศัยธรรมชาติ การให้ความรู้ คำแนะนำ และอบรมสตรีจะส่งผลกระทบต่อเมืองให้สตรี มีการถ่ายทอดความรู้ต่อกันไป รวมถึงการอบรมและปลูกฝังลูกหลาน ให้ได้รับความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ

จากการศึกษาของประธาน ดังสิทบุตร (2542) ที่กล่าวถึงสตรีกับการจัดการทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมในภาคเหนือตอนบนว่า มีกระบวนการใช้ทรัพยากรที่ไม่ก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และนำทรัพยากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า ซึ่งเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ที่ใช้ทรัพยากรอย่างถูกต้อง จนเกิดความชำนาญกลายเป็นทักษะ และประสบการณ์เพื่อถ่ายทอดไปยังลูกหลาน โดยมีเครือข่ายที่จะร่วมกันจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน ในประเด็นนี้ สตรีในพื้นที่ที่ศึกษามีกระบวนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่ก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากกระบวนการเรียนรู้ที่สืบทอดกันมาตามบรรพบุรุษ และประสบการณ์การทำงานที่เกิดจากการลองผิด ลองถูก เพื่อหาแนวทางในการจัดการทรัพยากรอย่างถูกต้อง และสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ดังกล่าวไปยังลูกหลานได้เช่นเดียวกัน ทั้งนี้เครือข่ายที่จะร่วมกันจัดการสิ่งแวดล้อมของสตรีที่ศึกษาส่วนใหญ่พบว่า เกิดจากกลุ่มต่าง ๆ ที่ชุมชนจัดตั้งขึ้น และมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน การทำงานร่วมกัน ผ่านกระบวนการเรียนรู้ และขั้นตอนในการบริหารการจัดการสิ่งแวดล้อม ในองค์การบริหารส่วนตำบล โดยอาศัยสตรีที่มีตำแหน่งเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ที่มีความสามารถในการจัดทำแผนงานและโครงการต่าง ๆ ดังที่ประธาน ดังสิทบุตร และคณะ (2542) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำแผนปฏิบัติการสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นไว้

เมื่อพิจารณาการศึกษาครั้งนี้ จะเห็นว่าบทบาทของสตรียังถูกสังคม และคนในชุมชนให้การยอมรับน้อยอยู่ จะเห็นได้จากการใช้ระยะเวลา และการสร้างผลงานเพื่อพิสูจน์ตัวเองให้เป็นที่ยอมรับในสังคม ต่างจากผู้ชายที่ในบางครั้งจะได้รับการเชื่อถือมากกว่าผู้หญิงทั้งที่ ผลงานและระยะเวลาในการสร้างผลงานน้อยกว่าผู้หญิง ซึ่งบทบาทของผู้หญิงมักอยู่ในรูปของผู้สนับสนุน ผู้ผลักดัน เป็นทั้งแนวหลัง แนวร่วม และแนวหน้าเคียงบ่าเคียงไหล่กับชาย ดังนั้น กว่าที่ผู้หญิงจะได้รับการยอมรับต้องใช้ความอดทนเป็นระยะเวลานาน ทำให้บทบาทของสตรีในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นมีน้อย หากไม่ได้รับโอกาสที่เท่าที่ควร และจากการศึกษาพบว่า การที่ผู้หญิงผ่านการอบรม มักจะนำความรู้กลับไปปฏิบัติและเมื่อทำได้ผลดี จะช่วยกันเผยแพร่ต่อไปซึ่งถือเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ และเป็นการสร้างเครือข่ายให้กับผู้หญิงได้อีกต่อหนึ่งด้วย

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาครั้งนี้ บทบาทของสตรีในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในองค์การบริหารส่วนตำบลยังไม่ได้รับการสนับสนุน และพัฒนาอย่างเต็มที่ ทำให้ศักยภาพของสตรีที่มีอยู่ในปัจจุบันยังถูกครอบงำด้วยเงื่อนไขของบทบาทหญิง-ชาย การแบ่งแยกหน้าที่กันทำในกิจกรรมของชุมชน ซึ่งหากสตรีได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้อง จะเป็นแรงผลักดันให้กลุ่มสตรีมีบทบาทในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในองค์การบริหารส่วนตำบลได้ รวมถึงปัจจัยด้านอื่น ๆ อาทิ การตัดสินใจเข้าร่วมทางการเมือง แรงสนับสนุน หรือเครือข่ายต่าง ๆ ที่ส่งกระทบต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมของสตรีในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในองค์การบริหารส่วนตำบล จึงขอสรุปข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ผู้หญิงควรมีความร่วมมือกัน โดยผ่านกระบวนการจัดตั้งเครือข่าย เนื่องจากเครือข่ายดังกล่าวจะเป็นฐานอำนาจสำคัญของสตรี ในการรวมตัวเพื่อปกป้องสิทธิของตนในการดูแลและจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2. การสร้างเครือข่ายของกลุ่มผู้หญิง ซึ่งบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่ง จะประสบผลสำเร็จในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพัฒนาโดยลำพังนั้นคงแทบจะเป็นไปไม่ได้ การสร้างแนวร่วม การผนึกกำลังทั้งพลังกาย พลังใจและพลังความคิดในระหว่างกลุ่มที่มีอุดมการณ์และวิสัยทัศน์ร่วมกัน จะช่วยเอื้อให้สิ่งที่มุ่งหวังนั้นบรรลุผลโดยเร็ว และมีประสิทธิภาพขึ้น
3. การกระตุ้นให้ผู้ชายเข้ามามีบทบาทในการดูแลเรื่องการบริหารบ้านการเรือนบ้าง

4. การพัฒนาโอกาสของสตรีให้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมสิ่งแวดล้อมชุมชนมากขึ้น โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้สตรีได้มีโอกาสในการพัฒนาความรู้ ความสามารถของ เช่น การจัดกิจกรรมการอบรม สัมมนา
5. การสร้างการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในกระบวนการตัดสินใจทุกระดับ เช่นการที่จะเพิ่มสัดส่วนของสตรีในการเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนเนื่องจากสตรียังไม่มี ความมั่นใจและทักษะในการก้าวเข้าสู่วงการการเมืองในระดับนี้ ขณะเดียวกัน องค์การบริหารส่วนตำบล ควรเปิดโอกาสให้สตรีมีส่วนร่วมได้เป็นกรรมการบริหาร หรือ คณะกรรมการด้านต่าง ๆ
6. การให้และการพัฒนาเทคโนโลยีที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของผู้หญิง